

بسم الله الرحمن الرحيم

دکتر علی شریعتی

نام استاد-آقای ترکمن

نام محقق - هومن فعلی

رشته - کامپیوتر نرم افزار

منبع - اینترنت

دانشگاه جامع علمی کاربردی واحد ۴۲

بهار ۸۶

خواستم که بگویم: فاطمه دختر

خدیجه بزرگ است.

دیدم که فاطمه نیست.

خواستم که بگویم: فاطمه دختر

محمد (ص) است.

دیدم که فاطمه نیست.

خواستم که بگویم: فاطمه همسر

علی است.

دیدم که فاطمه نیست.

خواستم که بگویم: فاطمه مادر

حسنین است.

دیدم که فاطمه نیست.

خواستم که بگویم: فاطمه مادر زینب

است.

باز دیدم که فاطمه نیست.

نه اینها همه است و این همه فاطمه

نیست

فاطمه، فاطمه است.

دکتر علی شریعتی

۲۹ خرداد سالروز درگذشت دکتر علی شریعتی است. به همین مناسبت هر ساله به پاس خدمات ارزنده او به نسل جوان این کشور آثار و اندیشه های او همچون استاد شهید مرتضی مطهری مورد نقد و بازخوانی مستمر قرار می گیرد. بی شک او و استاد مطهری دو اندیشمند و دو متفکر تأثیرگذار در جامعه ایرانی بوده و هستند که اندیشه های آنان مقدمات نظری انقلاب اسلامی ایران را فراهم کرد. مجموعه آثار شریعتی که تاکنون بالغ بر ۳۷ اثر رسیده است شامل آثار مختلفی چون، تاریخ، دین، جامعه شناسی، سیاست، عرفان، هنر و است. در این میان او اهتمام ویژه ای به معرفی الگوهای خاص دینی دارد. شخصیت‌هایی چون ابوذر، علی(ع)، حسین(ع)، اقبال لاهوری و کسانی هستند که در تاریخ اندیشه او به تدریج مشاهده می شوند. از منظر او معرفی الگوهای بزرگ در واقع نشان دادن توانمندیها و بستر مساعد تمدنی است که توانسته است آنان را در خود پرورش دهد. او می گوید:

« این یک افتخار بزرگی است که هنوز علی‌رغم همه علل و عوامل سیاسی و استعماری و ارتجاعی و مادی که مانع رشد و پیشرفت شخصیت ها و نبوغ ها در جامعه اسلامی هست، اسلام چون گذشته ، قدرت سازندگی انسان و پرورش دهندگی نبوغ را در خود حفظ کرده، نشانه اش اقبال است از نظر جهانی»

(مقدمه « ما و اقبال » / ص ۱۱)

- نوشتار حاضر می کوشد تا یکی از آثار متأخر او را معرفی کند. کتاب « ما و اقبال » یکی از آثار مهم و قابل تأمل دکتر شریعتی است که در آن با معرفی اقبال، متنی را که چنین اندیشمندانی را پرورش داده است، معرفی می شود. در مقدمه همین کتاب آمده است که: « اقبال عنوان یک فصل است و با شناختن وی و سید جمال وارد متنی می شویم که عنوانش این شخصیت ها هستند، متنش خود ما، اندیشه ما، مشکلات و راه حل های ماست. »

کتاب حاضر حاوی دو دفتر است، دفتر اول سخنرانی وی در جلسه بزرگداشت اقبال لاهوری است، که از طرف حسینیه ارشاد در اردیبهشت ماه ۱۳۴۹ برگزار شد و دفتر دوم نوشتار او در باب اقبال است. هر دو متن (گفتار اول و نوشتار دوم) با عنوان ما و اقبال آمده است که مجموعاً در پی شناخت شخصیت اقبال و اندیشه های اوست با این تفاوت که در نوشتار دوم، بیشتر درسهایی که از اقبال می گیریم مطرح شده است.

- در پیشگفتار این کتاب دکتر شریعتی می گوید: « اسلام در همه ابعاد گوناگون روح انسانی، انسان بزرگ ساخته است و خانواده عظیم بشری بسیاری از شخصیت های برجسته خویش را مرهون آن می داند و اقبال یکی از آنان است، اما آنچه اقبال را در توصیف این مردان بزرگ ممتاز می کند این است که: این درخت بلند بارآور در عصری سرزد و به برگ و بار نشست که مزرعه فرهنگی اسلام را آفت گرفته و در سکوت غم انگیز و مرگبار پائیزی فرو رفته و در همین حال ناگهان سیل و طوفان ریشه برانداز استعمار از غرب بر آن تاخته و این

مزرعه آفت گرفته پائیز زده را سراسر آب گرفته بود و دهقانان مصیبت زده را خواب. « ...

اقبال مردی است با یک روح و در چندین بُعد ...

- در چشم فیلسوفان اروپایی وی چهره ای است در کنار هانری برگسون اما هرگز فلسفه او را از رنج مردم و سرنوشت ملت گرسنه و اسیرش غافل نساخت. از نظر داخلی هم در جامعه اسلامی در آن سکوت مرگبار دوره استعمار جامعه اسلامی بخصوص در جامعه شرقی اسلامی یعنی هند، اندونزی و مالزی و امثال این کشورها اقبال یک فریاد بلند بیداری است که بزرگترین ضربه بر پیکر دشمن اسلام و قدرت استعماری است که همواره داروی لای لائی خواب و داروی تخدیر بخورد اندیشه ها و احساس های مسلمانان می دهد.

- او در بخش اول این کتاب به معرفی اقبال به عنوان یک مصلح بزرگ می پردازد که می تواند پاسخ گوی رنجها و پرسشهای « من مسلمان این عصر » یعنی انسان قرن بیستم، انسان شرقی و متعلق به جامعه اسلامی باشد. (ص ۲۵) برای این منظور او به معرفی اسلامی می پردازد که اکنون (مراد زمان وی است) در جوامع اسلامی رایج است که به عقیده او اسلام تجزیه شده است، اسلامی که در ابعاد مختلف رهبری، زندگی، انسان شناسی، متلاشی شده است. (ص ۲۹) لذا برای اصلاح این چنین ساختاری باید به تجدید بنای آن پرداخت. « یعنی اینکه بازگردیم و بجوئیم در فرهنگ خودمان و در همه معانی و معارفی که موجود است ... ابعاد اصیل انسان نمونه را که در شخصیتهای

تربیت شده بصورت واقعی و عینی و نه به صورت سمبل و مثل اساطیر و قهرمانهای افسانه ای، هستند و این شخصیتها را و این مکتب را تجدید بنا کنیم. یعنی باز انسان نمونه بسازیم و این کتاب بهم ریخته را که هر فصلش و هر ورقش در دست کسی است شیرازه بندی کنیم و از نو همچون اول تدوین کنیم.» (ص ۳۲) این تجدید حیات شخصیت نمونه انسان مسلمان بصورت تجدید بنا و تألیف عناصر انسانی دور از هم و پاشیده از هم، در قرن بیستم در یک اندام تجلی نوین کرد. این شخصیت نو ساخته و نو خاسته محمد اقبال است.

- در بخشهای دیگر این کتاب به تفضیل درباره موضوعاتی دیگر چون: فهم ما از اسلام و تفسیر عینی آن در جامعه، زن متجدد، روشنفکران غزب زده، سیاست و اقتصاد در اسلام و ... سخن گفته است که به دلیل نبودن فهرست بندی مناسب باید با مطالعه دقیق کتاب به آراء مختلف وی در این زمینه ها و تأثیری که یک مصلح می تواند در احیاء و تصحیح آنها داشته باشد، پی برد. مطالعه این کتاب را به علاقه مندان آثارش توصیه می کنیم.

کودکی تا جوانی : ۱۳۱۲-۱۳۳۲

- دکتر علی شریعتی در سال ۱۳۱۲ در روستای مزینان از حوالی شهرستان سبزوار متولد شد. اجداد او همه از عالمان دین بوده اند... پدر پدر بزرگ علی، ملاقربانعلی، معروف به آخوند حکیم، مردی فیلسوف و فقیه بود که در مدارس

قدیم بخارا و مشهد و سبزوار تحصیل کرده و از شاگردان برگزیده حکیم اسرار (حاج ملاهادی سبزواری) محسوب می شد. پدرش استاد محمد تقی شریعتی (موسس کانون حقایق اسلامی که هدف آن «تجدید حیات اسلام و مسلمین» بود) و مادرش زهرا امینی زنی روستایی متواضع و حساس بود علی حساسیتهای لطیف انسانی و اقتدار روحی و صلاحیت عقیده اش را از مادرش به ودیعه گرفته بود.....

- علی به سال ۱۳۱۹ در سن هفت سالگی در دبستان ابن یمین، ثبت نام می کند، اما به دلیل بحرانی شدن اوضاع کشور - تبعید رضا شاه و اشغال کشور توسط متفقین - خانواده اش را به ده می فرستد. و پس از برقراری آرامش نسبی در مشهد علی و خانواده اش به مشهد باز می گردند و او به همان دبستان وارد می شود.

- پس از اتمام تحصیلات مقدماتی در ۱۶ سالگی سیکل اول دبیرستان (کلاس نهم نظام قدیم) را به پایان رساند و وارد دانشسرای مقدماتی شد. در سال ۳۱، اولین بازداشت علی که در واقع نخستین رویارویی مستقیم وی با حکومت و طرفداری همه جانبه او از حکومت ملی بود، واقع شد و این نشانه ورود وی به دنیای سیاست و بریدن از عزلت صوفیان بود.... بازداشتش اعتراضی بود که عده بسیاری نسبت به روی کار آمدن قوام ابراز داشته و علی نیز با آنها بود....

- در همین زمان یعنی ۱۳۳۱ وی که در سال آخر دانشسرا بود به پیشنهاد پدرش شروع به ترجمه کتاب ابوذر (نوشته عبدالحمید جوده السحار) می کند....

در اواسط سال ۱۳۳۱ تحصیلات علی در دانشسرا تمام شد و پس از مدتی شروع به تدریس در مدرسه کاتب پور احمدآباد کرد. و همزمان به فعالیتهای سیاسی ادامه داد. کتاب «مکتب واسطه» نیز در همین دوره نوشته شده است.

جوانی و تحصیل و مبارزه :

- او در سال ۱۳۳۴ پس از تاسیس دانشکده علوم و ادبیات انسانی مشهد وارد آن دانشکده شد او در دانشکده مسئول انجمن ادبی دانشجویان بود در همین سالهاست که آثاری از اخوان ثالث مانند کتاب ارغنون (۱۳۳۰) و کتاب زمستان (۱۳۳۵) و آخر شاهنامه (۱۳۲۸) به چاپ رسید و او را سخت تحت تاثیر قرار داد.

- در این زمان فعالیتهای سیاسی - اجتماعی شریعتی در نهضت (جمعیتی که پس از کودتای ۲۸ مرداد توسط جمعی از ملیون خراسان ایجاد شده که علی شریعتی یکی از اعضا آن جمعیت بود) همچنان ادامه داشت اگرچه در این دوره هنوز رنگ و شکلی کاملاً ایدئولوژیک به خود نگرفته بود در مهرماه سال ۱۳۳۶ وی همراه ۱۶ تن از اعضا و پیروان نهضت مقاومت از جمله استاد محمد تقی شریعتی و ... دستگیر شدند.

- آشنایی او با خانم پوران شریعت رضوی در دانشکده ادبیات منجر به ازدواج آن دو در سال ۱۳۳۷ می گردد . و پس از چند ماه زندگی مشترک به علت موافقت با بورسیه تحصیلی او در اوایل خرداد ماه ۱۳۳۸ برای ادامه تحصیل راهی فرانسه

می شود...

دوران اروپا ۱۳۴۳ - ۱۳۳۸:

..... وی به پیشنهاد دوستان و علاقه شخصی خود، به قصد تحصیل در رشته جامعه شناسی به پاریس رفت، اما پس از ورودش به پاریس مطلع شد که باید دکترایش در ادامه رشته تحصیلیش - ادبیات فارسی - باشد. از این رو با آقای پروفیسور ژیلبرت لازار که استاد شرق شناسی زبان و ادبیات فارسی بود گفتگو کرد و به راهنمایی و پیشنهاد ایشان قرار شد، موضوع رساله (وی)، کتاب « تاریخ فضائل بلخ» اثری مذهبی متعلق به قرن ۱۳ میلادی که توسط «صفی الدین» نوشته شده بود، باشد. از این تاریخ علی (شریعتی) تحت نظر آقای دکتر ژیلبر لازار، مشغول تهیه رساله اش شد.....

در این ایام علاوه بر نهضت آزادیبخش الجزایر با دیگر نهضت‌های ملی افریقا و آسیا، آشنایی پیدا کرده بود. به دنبال افشای شهادت پاتریس لومومبا در ۱۹۶۱ تظاهرات وسیعی از سوی سیاهپوستان در مقابل سفارت بلژیک در پاریس سازمان یافته بود که منجر به حمله پلیس و دستگیری عده زیادی از جمله دکتر علی شریعتی شد..... دولت فرانسه که با بررسی وضع سیاسی (او)، تصمیم به اخراج وی گرفته بود، با حمایت قاضی سوسیالیست دادگاه، مجبور می شود اجرای حکم را معوق گذارد.....

- (او) در اروپا، به جمع جوانان نهضت ملی ایران پیوست و در فعالیتهای

سازمانهای دانشجویی ایران در اروپا از جمله اتحادیه دانشجویان ایرانی مقیم فرانسه و کنفد راسیون دانشجویان ایرانی خارج از کشور می کرد. در نوشتن اعلامیه ها و قطعنامه ها همکاری لازم و بسیار نزدیکی با آنها داشت.....

- وی در سال ۱۹۶۳ از رساله خود نیز دفاع کرد و رسماً از دانشگاه با درجه دکتری یونیورسیتته فارغ التحصیل شد پس از مدتی او به همراه خانواده و سه فرزندش به ایران بازگشت و در مرز بازرگان توسط مأموران ساواک دستگیر شد.

از بازگشت تا دانشگاه ۱۳۴۸ - ۱۳۴۴:

- اوایل شهریور ۱۳۴۳، دکتر علی شریعتی از زندان آزاد شده و پس از

مدتی حکم انتساب مجدد او با رتبه چهار آموزگاری برایش فرستاده شد....

- پس از پنج سال تحصیل و آموختن و فعالیت سیاسی، در فضای باز سیاسی و

فرهنگی اروپا، بازگشت به فضای راکد و بسته جامعه ایران و آن هم تدریس در

دبیرستان بسیار رنج آور بود، سال بعد (وی) پس از قبولی در امتحان به عنوان

کارشناس کتب درسی به تهران منتقل می شود و با آقایان برقی و باهنر و

دکتر بهشتی که از مسئولین بررسی کتب دینی بودند، همکاری می کند.

ترجمه کتاب «سلمان پاک» اثر پروفیسور لوئی ماسینیون حاصل تلاش او در

این دوره است (سال ۴۵ - ۱۳۴۴)....

- از سال ۱۳۴۵ او به استادیار رشته تاریخ در دانشکده مشهد استخدام می

شود. موضوعات اساسی تدریس او را می توان به چند بخش تقسیم کرد: تاریخ

ایران، تاریخ و تمدن اسلامی و تاریخ تمدنهای غیر اسلامی.

از همان آغاز روش تدریس، برخوردش با مقررات متداول در دانشکده و رفتارش با دانشجویان، او را از دیگر استادان متمایز می کرد و برخلاف رسم عمومی اساتید دیگر ... از تدریس براساس جزوه ثابت و از پیش تنظیم شده پرهیز می کرد و برنامه تعیین شده ای را اعلام نمی کرد ... که این مسئله مورد اعتراض و شکایت مدیران گروه آموزشی در دوره های مختلف بود...

- کتاب اسلام شناسی درسهای دکتر در دانشکده ادبیات مشهد در سالهای ۴۶ - ۱۳۴۵ است توسط چند نفر از دانشجویان ضبط و پلی کی شده بود و بعد توسط او تصحیح و به چاپ رسید. همچنین در سال ۱۳۴۷ کتاب « کویر » را چاپ می کند. به گفته وی: «من در کویر از لائوتزو و بودا تا هایدگر و سارتر، پلی زده ام و بهتر بگویم، پلی کشف کرده ام که آنرا مدیون « قصه آدم » در فرهنگ ابراهیمی ام و تجسم عینی سمبلیکش «حج»، تئاتری که در آن کارگردان خداست و بازیگر انسان و نمایشنامه؟ فلسفه وجود و داستان آفرینش و قصه خلقت انسان و تکوینش در تاریخ و حرکت در ذات، بر مبنای جهان بینی توحید!»

از نوشته های دیگرش در این سال « توتم پرستی » است که نوشته های او در رثای قلم و حرکت اوست.

- چاپ اسلام شناسی و موفقیت درسهای دکتر علی شریعتی در دانشکده مشهد و ایراد سخنرانیهای او در حسینیه ارشاد در تهران موجب شد. که

دانشکده های دیگر ایران از او تقاضای سخنرانی کنند این سخنرانیها از نیمه دوم سال ۱۳۴۷ آغاز شد.

از ارشاد تا زندان ۱۳۵۴ - ۱۳۴۸

در پایان سال ۱۳۴۸، با کاروان «حج» حسینییه ارشاد به مکه رفت و در بازگشت در اسفند ۴۸ سخنرانی «معیاد با ابراهیم» را ابتدا در دانشگاه مشهد و پس از آن در حسینییه ارشاد ایراد کرد. در فاصله سالهای ۴۸ تا ۵۰ وی همچنان به فعالیت در دانشگاه مشهد ادامه می داد و در ضمن آن، سخنرانیهایی نیز در دانشگاههای دیگر ایراد می کرد... مجموعه این فعالیتها مسئولین دانشگاه را بر آن داشت که ارتباط او با دانشجویان را قطع کنند و به کلاسهای وی که در واقع به جلسات سیاسی - فرهنگی بیشتر شباهت داشت، خاتمه دهند...

در پی این کشمکشها و دستور شفاهی ساواک به دانشگاه مشهد کلاسهای درس او، از مهرماه ۱۳۵۰، رسماً تعطیل شد.

- نگاهی به سخنرانیهای وی که به همت حسینییه ارشاد منتشر گردید (نیایش ۱۳۴۹ - اقبال مصلح قرن اخیر ۴۹۰ - مذهب علیه مذهب ۴۹ -

روشنفکر و مسئولیت آن در جامعه ۴۹ - حسین وارث آدم ۴۹ - مسئولیت شیعه بودن ۵۰ - تشیع علوی و صفوی ۵۰) نشان از پرکاری وی در این سالهاست. او کوشید تا ارشاد را از یک موسسه مذهبی به یک دانشگاه تبدیل کند. لذا از سال ۱۳۵۰ شب و روزش را وقف این کار کرد، در حالی که در این ایام در گروه تحقیق وزارت علوم هم کار می کرد.

- به مرور زمان حضور وی در حسینیه ارشاد، موجب رفتن برخی که وجود او بر ایشان ناخوشایند و غیر قابل تحمل بود، شد و بافت اعضاء و مخاطبان ارشاد یکدست تر و برنامه آن شکل مشخص تری پیدا کرد... لذا این امکان را می یابد تا با پیشنهاد و قوانین جدید به سازماندهی جلسات بحث و گفتگو، کمیته های هنری، نقاشی و گروههای تحقیقاتی بپردازد. این گروهها شامل: گروه تاتر، گروه کودکان و نوجوانان، گروه ادبیات، گروه تحقیقات قرآن و نهج البلاغه، بود که با استقبال وسیع از طبقات تحصیلکرده خصوصاً دانشجویان روبه رو شد....

- از اواخر سال ۵۰ تا آبان ۵۱، کار وی در حسینیه ارشاد سرعت غریبی پیدا کرد، به طوری که برای انجام سخنرانیهایش فرصت تحقیق قبلی نداشت و بیشتر از حافظه اش کمک می گرفت. نمایش ابوذر درمرداد ماده ۱۳۵۱ درست سه ماه قبل از اینکه حسینیه بسته شود اجرا شد. نمایش بعدی در فاصله کمتر از دو ماه در حسینیه به اجرا در آمد که منجر به بسته شدن حسینیه ارشاد شد. و از اواخر آبان ماه ۵۱ زندگی مخفی وی آغاز شد و پس از چند ماه زندگی

مخفی درمهرماه سال ۱۳۵۲ خود را به ساواک معرفی کرد که تا ۱۸ ماه او را در سلول انفرادی زندانی کردند....

- آقای عبدالطیف خمیسی (از اعضای نهضت مقاومت آزادیبخش الجزایر) که از همکلاسیها و همزمان دکتر شریعتی بود، در دیداری که با شاه در کنفرانس اپک داشت (یکی دو هفته پیش از عید سال ۵۴، شاه برای گذراندن تعطیلات زمستانی، به سوئیس و از آنجا برای شرکت در کنفرانس سران اپک به الجزایر می رود) از او می خواهد که دکتر شریعتی را آزاد کند. شاه در آنجا قول آزادی وی را می دهد که نهایتاً در اواخر اسفند ماه سال ۵۳ او از زندان آزاد می شود و بدین ترتیب مهمترین فصل زندگی اجتماعی و سیاسی وی خاتمه می یابد.

از خانه نشینی اجباری تا هجرت

- ... در دوران خانه نشینی (دو سال آخر زندگی) فرصت یافت تا به فرزندانش توجه بیشتری کند.. در رفتار بچه ها دقیق و نسبت به انتخابهایی که می کردند حساس بود. مثلاً اگر لباس را به این دلیل انتخاب می کردند که دیگران آن را انتخاب کرده بودند و احیاناً مد روز بود، دلخور می شد اما مستقیماً اظهار نمی کرد با شوخی ناخشنودیش را بفهماند....

در این اواخر، بر شرکت بچه ها در جلسات سخنرانی اش تاکید فراوانی می کرد.. گاه مسئولیت پیاده کردن نوارها را به آنها می داد و سعی می کرد با آنها رابطه فکری برقرار کند. در سال ۵۵، با فرستادن پسرش (احسان) به خارج از

کشور فرصت یافت تا مقدمات برنامه هجرت خود را فراهم کند.

- دکتر شریعتی نهایتاً در روز ۲۶ اردیبهشت سال ۱۳۵۶ از ایران به مقصد بلژیک هجرت کرد و پس از اقامتی سه روزه در بروکسل عازم انگلستان شد و در منزل یکی از بستگان نزدیک همسر خود اقامت گزید و پس از گذشت یک ماه در ۲۹ خرداد همان سال به نحو مشکوک درگذشت و با مشورت استاد محمد تقی شریعتی و کمک دوستان و یاران او از جمله شهید دکتر چمران و امام موسی صدر در جوار حرم مطهر حضرت زینب (س) در سوریه به خاک سپرده شد.

- تلخیص و گزینش از / طرحی از یک زندگی / دکتر پوران شریعت

رضوی / انتشارات چاپخش ۱۳۸۰

سخنرانیهای دکتر شریعتی

مجموعه آثار :

۱. برای خود، برای ما،
۲. چه باید کرد
۳. زن

برای دیگران

۵. جهانبینی

۶. انسان

۴. مذهب علیه مذهب

ایدئولوژی

۹. بازشناسی هویت ایرانی اسلامی
۷. انسان بی خود ۸. علی (ع)
۱۰. روش شناخت اسلام ۱۱. میعاد با ابراهیم مشهد
۱۲. اسلام شناسی ۱۳. ویژگیهای قرون جدید
۱۴. هنر ۱۵. گفتگوهای تنهای
۱۶. نامه ها ۱۷. آثار گوناگون لغات
۱۸. فرهنگ
۱۹. پدر، مادر، ما ۲۰. یک جلوش تا بی ۲۱. با مخاطبهای متهمیم!
- نهایت صفر آشنا
۲۲. خودسازی انقلابی ۲۳. ابوذر ۲۴. بازگشت
۲۵. ما و اقبال ۲۶. حج ۲۷. شیعه
۲۸. نیایش ۲۹. تشیع علوی، ۳۰. جهت گیری طبقاتی اسلام
- تشیع صفوی
۳۱. تاریخ تمدن جلد اول ۳۲. تاریخ تمدن جلد دوم ۳۳. هبوط در کویر
۳۴. تاریخ ادیان جلد ۳۵. - تاریخ ادیان ۳۶. اسلام شناسی اول جلد دوم دوره سه جلدی

۳۷. حسین وارث

آدم

